

Pieseň o Muráni, o kameni, o prameni

Castrum Muran

alebo presnejšie „castrum Mwran” – čítame v donačnej listine kráľa Štefana z r. 1271 po prvý raz meno Muráňa, ktoré je mojím rodom, ale aj prameniskom príbehov, čo ponúkam detskému i dospelému čitateľovi už vyše tridsať rokov. Kráľ Štefan daroval vtedy krajinskému sudcovi Mikulášovi Gunicovi okrem majetkov v Abovskej a Hevešskej i Gemerskú občinu Jelšava a Muráň. Hellebrandova licencia o Muráni z r. 1321 už spomína aj obec, resp. majer pod hradom. Ten majer stojí v časti Muráňa nazývanej dodnes Pastovník priamo uprostred sústavy prameňov muránskej vody, o ktorej sa v piesni spieva: „...kto z tej vody piť bude, mrcha ženu mať bude...”

Ženy nie sú mrchy preto, že muži pijú vodu, ale mohli by byť mrchavé na ľudí, čo vodu špinia. Slovenské potoky a rieky sú obrazom našej (slovenskej) devastácie. V apríli tohto roku som cestoval z Muráňa lokálkou do Plešivca, z Plešivca rýchlikom do Zvolena, potom zase motorovú lokálkou do Hornej Štubne, lokálkou do Prievidze (cez Handlovú) a z Prievidze rýchlikom do Partizánskeho. Na tristo dvadsiatich kilometroch som videl povodie Muránky, rieky Slanej, Hrona, Handlovky a napokon rieky Nitry. Slovensko je jedno obrovské smetisko, najmä na jar, keď ešte špinu a skládky na brehoch potokov a riek nezakrýva milosrdná božia zeleň. Videl som vypálené plochy, na ktorých bezradne postával bocian a márne hľadal potravu – biotop bol zničený podpaľáčmi. Hovoril som si: Slováci, správate sa vo svojej neskutočne krásnej krajine ako prasce! Hanbil som sa za svojich spolurodákov, pociťoval som až takmer fyzickú bolesť z pocitu bezmocnosti, ako si s úsmevom idiota špiníme do vlastného hniezda. Ale vráťme sa k prameňom čistej vody – do Muráňa...

Morava – Murava – Muráň

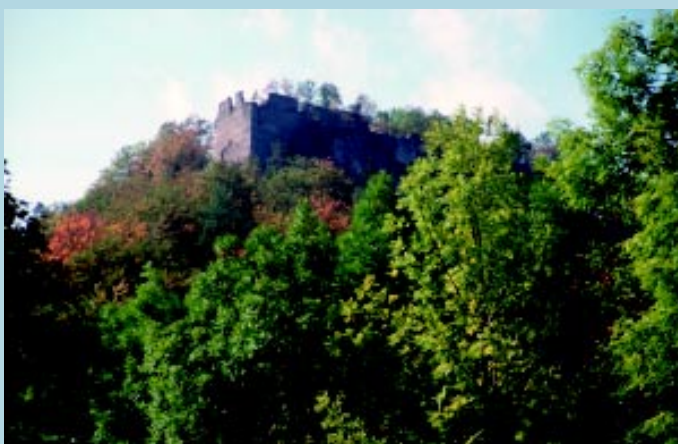
Muráň v sebe skrýva viac ako tvrdosť kameňa. Cez múr „jazykovedného” nedorozumenia a naivnú etymologizáciu, ktorou sa nechali zmiasť viacerí slovenskí jazykovedci, no predovšetkým samotní Muránčania, mi pomohol prebiť sa až profesor Šimon Ondruš. Pred rokmi som v Klube slovenských spisovateľov pred ním vyslovil pochybnosť, či názov Muráňa možno naozaj odvodzovať od slova „múr”, načo sa ma pán profesor spýtal, či sú v Muráni pramene vody. „Muráň je samý prameň,” odvetil som, „pre mňa je aj prameniskom príbehov, ktoré vyvierajú hlboko spod zeme, ale aj z hlbín času, z ľudských duší.” Rozprával som veľavážnému profesorovi o prameni Dovalka, o nezamfázujúcej vode v Pastovníku, o prameni Márie Séciovej medzi Tisov-

com a Muráňom, o Bielych vodách povýše prameňa hlboko pod Muránskym hradom, ale aj o prameni priamo pod hradom, či na Studni na Muránskej planine. Pán profesor Ondruš mi vysvetlil, že nielen meno Gemer (zo staršieho Gomer), ale aj Muráň má starý praslovanský pôvod: „Jazyková analýza na širšom slovanskom a indoeurópskom materiáli dokazuje, že mená Morav-, Murav- aj Muran označovali zavodnené, močaristé miesta. Zo starého indoeurópskeho koreňa slova s podobou mowr-, vzniklo praslovanské mur-, druhotnou podobou je mwor, z čoho je zákonite mor-. Toho istého pôvodu je základ muk- (chorvátske mukljiv vo význame mokrý) a mok – v slove

mokrý. Základ morav-: murav- popri označovaní močaristých miest nadobudol aj metonymický význam tráva rastúca na močarínach. Tradované dogmu, že Morava má pred-slovanský pôvod a že prípona -ava je prevzatá z nemeckého ahva ako kontinuantu indoeurópskeho akva

(voda) treba už konečne odhodiť do vedeckého múzeu!” dokončil rázne svoj výklad pán profesor Š. Ondruš a ešte sarkasticky dodal: „Pri etymologických výkladoch našich zemepisných mien nestačí byť úzkym bohemistom alebo slovákistom Bez poznania zemepisných mien u ostatných Slovanov a bez porovnávacej slovanskej a indoeurópskej jazykovedy sa vedecká etymológia robiť nedá. Naše Zlaté Moravce, Moravany a iné lokality nevznikli prisťahovaním Slovanov z Moravy. Sú to pôvodné slovansko-slo-

venské lokality postavené na močaristých miestach!” Ďakujem ešte raz profesorovi Š. Ondrušovi za brilantný etymologický výklad, ktorý pevne zakotvil moje rodisko v priestore aj čase.

O muránskom Šalamúnovi

možno raz napíšem poviedku. Tu je (možno) jej zárodok: V najstaršej Jelšavskej mestskej knihe z rokov 1566 – 1710, ktorá je písaná prevažne v slovenskej reči, len s niekoľkými latinskými, nemeckými a maďarskými zápismi, sa na s. 9 – 10 nachádza jeden pozoruhodný zápis o „šalamúnskom” rozhodnutí muránskeho kapitána Melichara Maška (Melchiora Maschka), ktorý si dovoľujem interpretovať trochu voľnejšie...

Na jar roku Pána 1566 sa ohlásil u kapitána Muránskeho zámku pána Melichara Maška (Melchiora Maschka) obyvateľ Mníšan, istý Demian, a pokorne vyrozprával svoje patálie: „Pán kapitán, pred ôsmimi rokmi sa mi prihodila strašná vec... psohlavci, tureckí psi z Filakova, prepadli našu dedinu a uniesli mi ženu do zajatia... áno, osem rokov o nej nechyrujem, a už ani nedúfam, že ju niekedy uvidím... som však chlap v najlepších rokoch a bez ženy žiť nemôžem... ba vlastne už pár rokov nežijem... teda presnejšie: žijem s inou ženou z Chyžného, a pretože s ňou čakám dieťa, chcem sa s ňou oženiť... Čo mám robiť?”

Kapitán Melichar Maško sa hlboko zamyslel, a pretože to bol chlap rázny a zocelený v boji aj s Turkami, rozhodol takto: „Počuj, Demian z Mníšan, dávam ti súhlas znovu sa oženiť s podmienkou, že druhú manželsku z Chyžného hneď prepustiš, keby sa tvoja prvá žena vrátila z tureckého zajatia. Nájdi si dvoch ručiteľov, čo potvrdia tvoj dobrý úmysel, a oznám moje rozhodnutie jelšavskému richtárovi a mestskej rade. Nech to všetko zapíšu do mestskej knihy!”

I stalo sa to Anno Domini 1566, presnejšie piateho mája, a tak to pisár pekne zapísal. A tu sa začína moja budúca poviedka, ktorá nie je o chlapeckej túžbe Demiana z Mníšan, ani o šalamúnčine kapitána Maška, ale o doživotej úzkosti druhej ženy z Chyžného... Predstavme si, že sa jedného dňa zjaví v Chyžnom prvá Demianova žena... Tu začína takmer antická tragédia v malej gemerskej dedinke... (Neleňoš a piš, Glocko!)

Muránsky zámok v uherskej zemi,

na vysokej skale je postavený... Dnes sa na hrad dostanete len na vlastné nebezpečenie, lebo nedobytný Muráň dobyla príroda: vstupná hradná brána sa pomaly, ale nezadržiateľne rúca, zosypa, jej podoba v plnej kráse sa možno zachová už len na rytine zo 17. storočia v Sv. Antone alebo na veku paštéty nemenovanej mäsiarskej

firmy z 21. storočia. Historická Píseň o zámku muránskem, ktorú zložil r. 1549 Martin Bošňák (resp. Martin Vitis, Vítěz), je pozoruhodná nielen preto, že „kdo tu píseň zložil, ten sám přítomen byl, na počátku veršů své jméno položil...“, ale aj preto, že autenticky dokladá „slovenské európanstvo“. Ospevuje boj španielskych žoldnierov pod velením grófa Mikuláša zo Salmu: „Tri tisíce Španielů v jeho mo dal, ozbrojených husárů, branných junáků, také několik uherských panův, aby oni potrestali těch zlých škodníků...“ čiže lúpežných rytierov Bašovcov. Obliehanie trvalo niekoľko mesiacov, a tak si kladli otázku: koľko španielskej krvi majú v sebe obyvatelia Gemera? Tritisíc Španielovi Bisfu, to je ale genetický potenciál! Glocko, prestaň hľviť a piš telenovielku o švárnom španielskom conquistadorovi, ktorý dobyval mestá Aztékov v 16. storočí s Hernandom Cortézom alebo ríšu Inkov s Franciscom Pizarrom, o tom, ako asistoval pri poprave posledného panovníka Atahualpu a o desaťročie neskôr bol pri poprave Mateja Bašu: „V trech dneh dal gróf vŕseckých stínati, tak byl od veznů plač veliký. Již Bazald Matiš leží v hrobě a Němci na Muráni jsou živí vesele.“ Tak veru, Slováci, Španieli, Nemci, Turci, Maďari a Cigáni – to bol muránsky kotlík, v ktorom sa varil súčasný slovenský genetický fond (okorený Rumunmi a Rusmi v II. svetovej vojne).

Prameň Márie Séciovej

vidieť aj pri ceste autobusom z Tisovca poniže vrchu Dielik naľavo pri hradskej do Muráňa. Je to miesto, kde sa podľa historických dokladov stretol gróf Vešelén s Máriou Séciovou, a kde pravdepodobne dojednali spôsob, ako získať hrad Muráň. Dátumy sa rozchádzajú, nevieme, či sa udalosť odohrala r. 1644 alebo 1645. Nevie to ani Samo Tomášik, ktorý datuje Vešelénho dobytie hradu do leta (augusta?) 1645, keď „posádku Muránskeho zámku prenasledovala zlá choroba a zhubná červienka...“ Pozvanie na „rande“ bolo originálne: Vešelén vložil list s vyznaním lásky do uhorky, ktorú prepašoval služobník spolu s inými potravinami na hrad. Učený jezuita F. Kazy píše v knihe *Historia regni Hungariae* (Trnava 1737), že „si vypožičal šípy boha ľúbosti, a takto vyzbrojený vstúpil do Muránskej doliny... na hrade vládla Mária Séciová, na manželstvo už zrelá žena a tiež ľahko zraniteľná...“ Pri prameni čerstvej vody vtedy zrelý muž takto vyznával lásku zrelej žene: „Neznámy sluha porúča týmto svoju poníženosť, poslušnosť a stálu lásku... Ty iste nemáš srdce divokej zveri, ani z ocele vytvorené, ale krotké a zdvorilé... Obidvaja sme jednaki – ty žiješ ako ovčička trúchlivá hrdlička, tak i ja môj vek trávim...“ Cukrovanie skrýva v sebe naliehavosť vojaka, zvyknutého ísť priamo na vec. Mária Séciová vedela, že

ide o viac, ako o „lásky vzplanutie“, preto vo svojej odpovedi píše, že „nepochybujem o vernosti správy Tvojej, ani o priazni, ktorou si ku mne naklonený; a ja by som žiadala, aby sme sa tvár s tvárou niekde zhládli, ale neviem, ako to vyvieš. Zisť sa iste bez prítomnosti druhých sotva môžeme, to by nám ľahko zradu pripravilo.“ Historik píše, že Mária napokon všetko pripravila tak, že Vešelén „dobyť Muránsky zámok pre cisára a pre seba samého. Lebo čoskoro dostal hrad od cisára na večné časy do daru ako odmenu za svoju námahu, aby z týchto skalísk mohol po rozličných stupňoch pôcť a hodností dosiahnuť najvyššiu hodnosť v kráľovstve.“ Muránske skaliská však neskôr zaznamenali (a znamenali) aj strmý pád Vešelénho po nevydarenom povstaní a potupný koniec Muránskej Venuše. S. Tomášik vo svojich Pamätihodnostiach Muránskeho zámku píše, že Márku dlho väznili (vo Viedni?) za to, že „svojou ctibažnosťou podnecovala k rebélii Vešelénho a že mala na sprisahanií aktívny a významný podiel. A tak dlhoročnou biedou, žiaľom a bolesťou zničenu a vysilenú na úmor mohla ju zo zúfaleho položenia a chmúrneho žalára vyslobodiť iba smrť. Istý uhorský magnát vraj po dlhej námahe dostal povolenie, aby ju vo väzení navštívil, ale keď pred sebou zazerel kostru podobnú strašidlu, zdese-ne vykrikoval: - Si ty, Muránska Venuša?“ Jedna verzia tvrdí, že Mária Séciová zomrela vo viedenskom väzení, iná tvrdí, že ju prepustili z väzenia a zomrela u svojho

hlasom vysvetľoval: „Tu, syn môj, stál kedysi dôstojný hradný kostol a pod ním murovaná a dobre zamknutá krypta. V nej odpočívajú jedna vedľa druhej v ligotavých zinkových truhlách kosti kedysi veľkých a slávnych mužov a hrdinov... Pred nejakými tridsiatimi rokmi boli ich kosti nemilosrdne vyhádzané a zahrabané a všetky truhly boli predané podomovým kotliarom do Košíc...“

Chlapcom, ktorý smutne počúval túto neradosnú históriu, bol spisovateľ Samo Tomášik. V roku 1985 som sa vybral na hrob Tomášikovcov do Chyžného a spýtal som sa: „Pán Samo Tomášik, môžem už napísať historický román o Muráni, presnejšie o Bašovcoch, o ktorých ste písali aj vy?“ Spod zeme sa ozvalo: „Áno, Peter, je najvyšší čas.“

„Pošepkám ti jednu vetu, či skôr poznanie: Nezabúdajme, že všetci, čo žili na tejto zemi pred nami, žijú ďalej v nás. Lebo my všetci sme žili už dávno-prádávno v nich.“ Poďakoval som sa múdreému Samovi Tomášikovi za povzbudenie a napísal som román *Tomáš a lúpežní rytieri* alebo za kameňom mudrcov. Tú vetu som dal na koniec románu a dodal som: „Všetci, čo žili pred nami, sú my, a my sme oni. Prečo by som tomu neveril, keď tomu rozumiem?“

Správa z tlače na záver: UFOmagazín z apríla 1999 priniesol správu o tom, že stredom Slovenska vedie energetický lúč (či pole), ktorý si vybudovala jedna z mnohých mimozemských civilizácií. Ide o civilizáciu AGVITCRUJI, tzv. jašterčekov, reptílií, ktoré sú doložené pozorovaním preletov trojuholníkových objektov. K tejto správe dodávam už len svedectvo Gustáva Reussa z augusta roku 1801, ktorý zažil na Muránskom hrade nezvyčajnú búrku: „V tomže čase hromy bili a sedemkrát sa po zámku ohlasovali a nebolo konca, keď náhle utešená dúha povstala, nado mnou sa skvela, zo zámku v doline iný koniec majú. Z doliny až k vrchu hradu sa vypínalo 12 oblačných pyramíd, vysokých asi 200 siah. Nikdy čosi takého som nevidel, také to boli phenomene!“

Muráň – B. Bystrica

(prednesené pri priateľskom posedení na *Envirofilme* v Banskej Bystrici)

Peter Glocko

Ilustračné foto: Tomáš Kopečný

švagra Čákiho v Köszegu 18. júla 1679. Muránsky hrad v tom čase najviac rozkvital, no po požiari r. 1702 začal chátrať...

Muránsky kameň

je ako duša sužovaná mlčaním. Nenájdete na ňom fragmenty architektonických slohov, je to strohá vojenská architektúra. Tri tabule, ktoré sa na ňom zachovali a naposledy boli inštalované v pamätnej izbe pre posledného majiteľa vojvodu Augusta zo Sachsen-Coburg-

Gothy, zničili a ukradli len prednedávnom vandali. Nik si tak negumuje svoju históriu, ako dnešní Slováci, ktorí sú konečne (?) samobytní a svojprávní. Samo Tomášik píše, ako koncom leta roku 1820 navštívila Muránsky hrad väčšia spoločnosť vzdelaných mužov a s nimi aj chlapec, vtedy deväťročný a dychtivý po vedomostiach. Na hrade býval už len osemdesiatštyriročný penzionovaný koháryovský lesník, ktorý vzal chlapca priateľsky za ruku a doviedol ho na jedno miesto a smutným

